

ELŐSZÓ

A hertelendyfalvi székely varrottasok legteljesebb mintakincsét tartja kezében az olvasó, melynek megjelenése a délvidéki magyarság számára amennyire fontos és örömteli, talán annyira szomorú esemény is, hiszen szerzője már nem élhet meg életszerető, életigenlő, mindennapokat átélkesítő hímzéseinek könyvbe szerkesztését: id. Kemény Lajosné Varga Mária 2004. január 2-án örökre távozott közülünk hátrahagyva gondosan rendezett kéziratát, amely az egyetemes magyar népi díszítőművészet számára is megkerülhetetlen adatokat tartalmaz. A népművészeti hagyományok megmentésén egész életén át fáradozó, az Al-Dunára települő andrásfalviak székely varrottasainak újraélesztésében iskolát teremtő Kemény Lajosné Varga Mária ugyanis az eredeti népi díszítőművészet ápolása érdekében kitartó, következetes gyűjtőmunkát végzett. Tudatosan gyűjtötte, le- és átrajzolta, megtervezte és átszerkesztette, a mai igényeket is szem előtt tartva újravarrta a fellelt mintákat. Az örökül kapott értékekhez való elszánt ragaszkodással és tökéletes kezűgyeséggel, továbbá jó pedagógiai érzéssel adta tovább tudását. 1961-től 1982-ig az Ady Endre Művelődési Egyesület, majd a Tamási Áron néven működő Székely-Magyar Művelődési Egyesület népművészeti csoportjának vezetője volt. Eleinte csak a környéken, majd a Vajdaság több településén igényelték Mária tanítását. Ötven éven át tudását szerényen és alázattal a tanfolyam-mozgalm szolgálatába állította. 1992-ben a Kiss Lajos Néprajzi Társaság, amely akkor még mint a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság szakosztálya működött, elsőként adományozta neki a Népművészet Mestere büszke címet a székely varrottasok begyűjtéséért és a hagyományápolás terén végzett áldozatos tevékenységéért.

Hertelendyfalva székely varrottasai a régi házból hozott szőtteseken maradtak fenn. Külön rangjuk volt a szőttesek világában a székely *festékeseknek*. A régi szőttes kenderből, a székely szőnyeg az ún. festékes gyapjából készült. Volt „nagyvirágos”, „kicsi virágos”, „vízfolyásos” festékes, amely a vetett ágy díszje is volt. Sajnos a hertelendyfalviak ezeket a székely szőnyegféléket már nem készítik; szerencsére Mária ezeket a pompázatos textíliákat is megőrizte, s kiállításain be is mutatta. Minden egyes ilyen bemutatkozás – a legkisebb is – számára kellő és óvatossággal járt, hiszen mint a népi díszítőművészet kiváló művelője vakon bízott küldetésében, elhivatottságában.

A népi kelengye jeles darabjait régen a ruházat mellett az évekig készülő szőttes vászonholmik alkották: a lepedők, a törülközők, a párnavégek és a terítők. A székely szőttesminták utánzását a dús hatású szálszámolásos hímzéssel, varrással már Mária elődei megkezdték. Feltételezzük, hogy a szőttesek mintáin kívül már az „óházában” is alkalmazták a hímzett geometrikus mintákat, ugyanis a XIX. század utolsó harmadában a Székelyföldön, a gyári fonalak megjelenésével egyre nagyobb gondot fordítottak a lakás díszítésére. A varrottas kifejezést és technikát a XIX. század végén kialakult háziipari mozgalmak népszerűsítették Gyarmathy Zsigmondné nyomán, aki 1896-ban nemcsak ismertetőt írt a kalotaszegi varrottasokról, hanem azt háziiparrá fejlesztette, és Európa-hírvivé tette.

A bukovinai hímzésmotívumok – Palotay Gert-rúd és Szentimrei Judit kutatásai nyomán megállapíthatjuk – kapcsolatban vannak a szilágysági, a mezőszéki, a Felső-Maros menti hímzésekkel. Eredetüket ugyan máig nem tisztázta megnyugtatóan a magyar néprajztudomány, de felleljük bennük a történeti stílusok, elsősorban a reneszánsz nyomát, s felidézik a török hódoltság korából származó díszítő elemeket is. Ezek a piros és kék hímzőfonállal varrott, keresztszemmel dúsított, szálánvarrott hímzések megtalálhatók Erdélyben és más magyarlakta vidékeken, így például a Felső-Tisza mentén is. A hertelendyfalviak viszont kétségkívül Bukovinából örökölték át az ősi mintákat, s ezek Kocsis Antalné és Kunszabó Júlia *Székely varrottas minták* című, 1974-ben megjelent gyűjteménye révén váltak ismertté. Ezúttal Mária könyvében új elemekkel gazdagodva, más formában találkozhatunk ezekkel a féltve őrzött kincsekkel.

A varrottas minták nemcsak vászonra varrva, hanem horgolt csipkemunkaként is megjelennek. Ez a díszvarrásféle nagyobb terítőkön fonalas munkaként található meg, amely két vászondarab összevarrására szolgált. Mária könyve ezekből is bemutat néhányat, amelyeket a hagyomány szerint *közbevaló csipkére*, illetve *szélcspikére* alkalmazott. A legkedveltebbek közé a virágos, a báránycsipke és a kakasos csipké tartoztak.

Napjaink új igényei kiszorították a használatból a régi lakástextíliákat. Már nem szőnek, nincs megfelelő alapanyag, s igazán a gyári vászon sem helyettesítheti a régi kézi szőttest. Kevesen alkotnak régi darabokat hitelesen utánozva, Mária mégis bátran nyúlt vissza a hagyományokhoz. Utat

mutatott tanítványainak, elsősorban menyének, ifj. Kemény Lajosné Német Katalinnak. Válogatott munkáikkal kiválóan szerepeltek a környékbeli településeken kívül a nemzetközi és a határon túli népművészeti jellegű kiállításokon is.

Mária könyvét féltve őrzött „kincsei”, emlékei teszik még színesebbé. A fényképek, kiállítási dokumentumok, látogatói vélemények és elismerések a közösségből kiemelkedő alkotó munkáján túl némi betekintést kívánnak adni Hertelendyfalva művelődési életébe is, ahol a hagyományokhoz való kötődés olyan természetes, mint a lélegzetvétel.

E gyűjtemény értékes mintakincset nyújt a hagyományápolóknak, az újraalkotó népművészeknek, a kézimunkát becsülőknak és szeretők-

nek, s nem utolsósorban az igényes hímzőknek. A több tucatnyi eredeti minta és azok variációi közül harmincnégy az 1974-ben kiadott, harminchat darabból álló s már említett mintagyűjteményben is megtalálható. Mária szorgalmas, kitartó gyűjtőmunkájának hála, ezúttal tizenkét újabb mintarajz, több mint húsz sarokminta és egyéb mintakombináció válhat közkinccsé. A mintarajzok és a gyakorlati útmutatók segítségével az ügyes kezű olvasók könnyen elkészíthetik majd saját darabjaikat.

Kívánjuk, hogy a szerző legszebb álma beteljesüljön: mintagyűjteménye hozzájáruljon a hertelendyfalvi székely varrottasok továbbéléséhez és a délvidéki magyarság díszítőművészetének látványos gyarapodásához!

Nagy Abonyi Ágnes néprajzkutató